

և դժուար կրդեղնի : Արսեն թէ ան եղջիւրներն որ երբեմն կրգտնուին տեղ տեղ, ու միեղջերու ըսուած գազանի մը եղջիւր կրկարծուին՝ աս ձկան ժանիքներն են . բայց ստոյգը յայտնի չէ : Իս ժանիքը երբեմն ուղորկ կըլլայ, իսկ սովորաբար ուղորած՝ ձև մը կունենայ : Երբ վալին սաստիկ զօրաւոր զէնքը իր ժանիքն է, և անով ուրիշ կենդանեաց հետ կրկուռի . բայց էգ նարվալը, ինչպէս նաև արու ձագերը՝ քանի որ պզտիկ են, ժանիք չեն ունենար : Ետենով կարծիք մը կայ եղեր թէ աս ձկան ակռաները ժանտախտի պէս փոխադրական հիւանդութեանց դէմ դեղթափ՝ է . անոր համար Տանիմարքայի թագաւորները գահ՝ մը ունին եղեր Ուղզեմպորկ բերդին մէջ՝ նարվալի ժանիքներէ շինած : Բայց ասիկայ աւելորդապաշտութիւն է՝ նման հընդհատանցոց աւելորդապաշտութեւր, որ կրկարծեն թէ ռնգեղջիւրին եղջիւրէն թէ որ գաւաթ շինես ու անով խմես ինչ և իցէ ըմպելիք, թէ որ մէջը թոյն խառնած ըլլայ՝ կրկտրի : Երբ վալին կերակուրը մանր ճրկներ, պողիպողի տեսակ կենդանիներ, ու միապատեան ժժմունքներ են : Ըստը մէկտեղ կըլողան, և երբոր թշնամիէն պաշարուին՝ քովէ քով կուգան, իրենց ժանիքը մէկմէկու կըռնրկին վրայ դնելով՝ իրար կըպաշտպանեն . և ան ատենը դիւրին է մէկ քանին բռնելը :

Երբ վալը կրգտնուի աւելի Արոն-լանտիային քով ու Հիւսիսային ծովուն մէջ . որսի մը վրայ յարձըկած աւտենը՝ արագուիւր, ուժը, կատաղուիւր սոսկալի է : Երբ ժանիքին զարնուածքը անանկ զօրաւոր է, որ նաւակը խիստ դիւրաւ կըծակէ : Ըստ դժուար ու վտանգաւոր բան է անիկայ որսալը . երբոր երկըրթէ ճանկով կըզարնեն կը վիրաւորեն զինքը, մէկէն սաստիկ աւրագութեամբ ինչուան 200 գրկաչափ

խոր ջրին տակը կերթայ . ու երբոր նորէն ջրին երեսը կիլէ, արիւնը վազած ըլլալով՝ ուժէ ընկած կըլլայ . ան ատեն դիւրաւ կըզարնեն երկայն տէգերով ու վեր կըհանեն :

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԴԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Ուսումնասիր, ուսումնասիրեալ :

Ուսումնասիրմարդը ազնուական քաղաքացիի կընմանի, որ մարդու հետ վարուիլ գիտէ . ամէնէն խելք կըսորվի, և ամէնուն խելք կըսորվեցընէ . հագուստը մաքուր, շարժմունքը մարդու պէս, խօսքը տեղը, ամէն գործքը ճամբով, ուտելու խմելու ալ չափը գիտէ, ընտրութիւն կընէ, օգտակարը կըգիտէ, քնասակարէն ետ կըկենայ : Եւ ուսումնասիրեաց մարդը գեղացիի կընմանի, որ կեանքը հողի հետ և անբան անասնոց հետ անցուցեր է . վրան պարտըկելու բաւական հագուստ մը ունենայ, փորը կշտացընելու բան մը գտնէ, անկէ դուրս ուրիշ բան փոյթն ալ չէ : Սոր սխտորը իր բերնին համով կուգայ, ինչ ընեմ ուրիշ կերակուրները կըսէ : Եւս թէ քիչ մը մարդու պէս շարժէ, մարդու պէս խօսէ, կըզարմանայ՝ թէ ինչ պակսութիւն կայ իր վրայ, կամ ինչպէս կըլլայ ուրիշ կերպ շարժիլ ու խօսիլ : Եւս անկ ալ ուսումնասիրեացը որովհետեւ գիտութիւն մը չէ սորված, գրեթէ ինչ խելք ինչ շահ կելէ կըսէ . ինծի հաց ջուր կուտայ՝ գիրքը . տղաս վարպետ խաւրեմ նէ՝ ինծի ստակ չեբերեր, արհեստի մը դնեմ նէ՝ ստակ վաստըկիլ կըսորվի :

Երբ հետը աղէկ բան է, ո՞վ չգիտեր . բայց թէ ուսումն ու գիտութիւնը՝ աղէկ արհեստի տէր ըլլալն ալ կըսորվեցընէ, ու քիչ աշխատանք

քով շատ բան վաստակիլ կուտայ, ամէն մարդու խելքը չհասնիր: Եւրոպայի մէջ այսչափ արհեստները ծաղկեր են, նոր նոր բարակ գիւտեր շատցեր են նէ՛ բոլորն ալ ուսման և գիտութեան պտուղներն են, վաստակն ալ նմանապէս. շատ խանութ նստած մարդիկ կան որ առուսուրն ալ աղէկ կրնեն, գիրքն ալ ձեռքէ չեն ձգեր: Եւրեւք ամէն մարդ բոլոր օրը ձեռքով ոտքով կաշխատի, արիւն քրտինք կրլայ, գրքի երեսն ալ չտեսներ. միթէ աւելի վաստակ կրնէ: Եսիա լեռներ դաշտեր անպտուղ կեցած են. Եւրոպա թիզ մը հող չկայ պարապ, ամէն տեղ բարիք կրթութիւնի. վասն զի ուսումը և անուսումնութիւնը շատ տարբեր կրնեն մարդկան խելք բանեցրնելն ու չբանեցրնելը:

Երաւ է որ խաղաղութիւնը և ազատութիւնը ատեն կուտան մարդուս ուսումը և գիտութիւն սորվելու. ուստի Եւրոպա ալ որ ատեն որ պակսեր է խաղաղութիւն և ազատութիւն, անկրթութիւնը տիրեր է, երկրագործութիւնը երեսի վրայ մնացեր է, ուսման ու գիտութեան երեսը մարդ չէ նայեր. բայց քիչ մը հանգիստ գտնելէն ետե՛ ամէն բան տեղը եկեր է. ուրեմն ուրիշ տեղ ալ հանգիստ ատենը բանի բերելու է: Հարցուցեր եմ ատենով մեր ազգին մեծամեծներուն, թէ քանի մը տարի առաջ որ աղէկ հանգիստ ու առատ վաստակ ունեցաք, մեծամեծ տներ՝ պարտէզներ շինեցիք զարդարեցիքնէ, ազգին ալ օգտակար հասարակաց բան մը ըրիք. հիւանդանոցներ՝ աղքատանոցներ շինեցիք: Պատասխանաս լսեցի. յաջողութեան ատեն ո՞վ ատանկ բաներ կրմտմըտար. իրաւ որ ատ խելքը չբանեցուցինք ըսին: Եսով ալ իմացայ՝ թէ ամէն բարեաց պատճառ է ուսումնասիրութիւն, և ամէն բարեաց պատճառ է անուսումնութիւն, ինչպէս մեր իմաստուն վարդապետք ալ կրկնայեն:

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

Պետիւն հերիւելու — Կախիւելու — Վրայ:

Երկրի մը բարեբերութիւնը ամէն բանէն աւելի՛ աղէկ հերկելէն առաջ կուգայ. ուստի երբոր կուգես երկիրդ աղէկ մշակել, նախ պէտք է կրկին կրկին փորես, կակղցընես, տակնու վրայ ընես, անանկ որ օդը ջուրն ու մէջը տնկելու բոյսերուդ արմատները դիւրաւ կարենան անոր մէջ մըտնել: Երբոր մեծ արտ մըն է փորելիքդ, պէտք է զօրաւորարօր մը բանեցընես, ու շատ անգամ, և այլևայլ դիրքով հերկես. ու թէ որ խորունկ կուգես բանալակօսները, նոյն բացած ակօսիդ վրայէն նորէն պէտք է անցնիս: Երկայն ատեն չմշակուած և փշերով ու գէշ խոտերով լեցուած երկիր մը մշակելու համար՝ պէտք է նախ ան խոտերը խլել, ետքը հասարակ արօրով հերկելէն ետե՛ երկրթէ ակուններ ունեցող տափանով շտկել:

Հերկելը երկրագործութեան հիմն է. վասն զի երկիրը ասով կը բերբերուի ու կրկակըղնայ, հողուն տակի պարարտութիւնը երեսը կելլէ, և հողին հետ խառնուելով պտղաբեր կրնէ անիկայ. գէշ խոտերը կը փրցուին, ու հողուն տակը թաղուելով՝ պարարտութեան տեղ կը բռնեն, երկրագործին աշխատանքը փճացընող ճճիւններն ալ կը ջարդուին: Հերկագործութիւնը շատ տեսակներ ունի՝ գետնին խորութեանը, մեծութեանն ու ժամանակին և ուրիշ պարագաներուն համեմատ:

Մշակելու հողին թանձրութեանը, և արօրին ու ժին նայելով՝ երկու իրեք բթաչափէն ինչուան երկու ոտնաչափ կրնայ փորուիլ գետնին: Թեթեւ ու աւազոտ հողերը, որոնց մէջ արմատները դիւրաւ կրնան տարածուիլ՝ հարկ չէ շատ փորել: Ենդհակառակն՝ պինտ երկիրները պէտք է նորէն նորէն հերկել, որպէս զի խորունկ փո-